

professionals who have to implement the democratic management model; it was found out that the supporters of public-state form of administration is the majority, though not all of them are prepared for a new form of leadership. The author outlines the necessary conditions that enable the implementation of the state and public administration, including a substantial improvement of the legal framework, promotion of active community participation in the direct management education around the vertical control, self-organizing communities under civil administration, professional competence and readiness of a headmaster and managers of a comprehensive educational institution at various levels to share their responsibilities and cooperate with the community.

Keywords: state-public; public-state administration; educational establishment; education reforming; democratization of administration; public administration bodies; factors of influence.

УДК 155.9,316,37

КОНСТРУЮВАННЯ ОБРАЗУ СІМ'Ї У ЗМІСТІ ПІДРУЧНИКІВ З ІНОЗЕМНИХ МОВ

О. С. Пасічник,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу навчання іноземних мов
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: bez-nicka@ukr.net*

Інститут сім'ї розглядається як важлива складова соціокультурної лінії іншомовної підготовки. У межах статі визначено особливості відображення цього соціального інституту в змісті навчальної літератури з англійської мови, а також можливості впливу образу сім'ї на формування соціокультурних уявлень та моделей міжособистісної поведінки тих, хто навчається. Предметом аналізу слугували підручники та навчально-методичні комплекти з англійської мови, які використовуються у школах країн ЄС та які сконструйовані носіями відповідної мови. Спостереження автора ілюструються прикладами з аналізованої навчальної літератури.

Ключові слова: шкільний підручник; іноземна мова; зміст навчання; діалог культур; образ сім'ї; гендерні стереотипи.

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. соціокультурна лінія стала невід'ємною складовою шкільної іншомовної підготовки. Вважається, що розвиток комунікативної компетентності безпосередньо залежить від соціокультурних і соціолінгвістичних

знань, умінь і навичок, які створюють умови для адаптації до життя в іншому культурному середовищі. Тому ці аспекти мають бути різнобічно відображені у сучасному підручнику з іноземної мови.

На переконання соціологів та психологів, значний пласт соціокультурної інформації закодований у такому соціальному інституті, як сім'я. Будучи однією з найдавніших форм організації людей, сім'я періодично змінювала свою форму, проте залишалася невід'ємною для усіх відомих нам цивілізацій та етнокультурних спільнот на будь-яких етапах їхнього історичного розвитку. На неї покладено критично важливі соціальні функції. З одного боку, це відтворення населення, а з другого – передача етнокультурного досвіду підрастаючому поколінню. Сімейний спосіб життя засвідчив свою ефективність, а історичний досвід довів необхідність захищати інститут сім'ї як на державному, так і міжнародному рівнях.

Сім'я є безпосереднім учасником будь-яких соціокультурних перетворень, що визначають її організаційну структуру, цінності тощо. Уявлення про те, якою має бути модель сім'ї формується в особі безпосередньо у процесі її життя у конкретній родині від моменту її народження до досягнення повної зрілості. На цей процес суттєво впливають суспільство, медіа, а також освітнє середовище. Значною мірою образ сім'ї конструюється через дидактичні матеріали.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художній образ дитини та її сімейного оточення у змісті навчальної і масової літератури висвітлювався у працях таких дослідників, як О'Делл [16], К. Келлі [18], С. Г. Леонтєва, Л. О. Околюська, О. І. Щербінін. Нині існують окремі рекомендації щодо інтеграції образів сім'ї та родинного виховання у навчально-виховний процес [7; 13]. Такі рекомендації є результатом співпраці педагогів та соціологів, а відтак, можуть слугувати надійними орієнтирами для авторів шкільної навчальної літератури. Попри важливість цієї проблеми, у вітчизняній науково-педагогічній літературі спостерігається нестача праць, які обґрунтовували б підходи до відображення інституту сім'ї, а також вивчали б можливий вплив цих образів на формування соціокультурних уявлень учнів та моделей їх міжособистісної взаємодії.

Формулювання цілей статті. У зв'язку з окресленим автор ставить за мету провести порівняльний аналіз особливостей відображення образу сім'ї на сторінках вітчизняних та зарубіжних підручників з іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Згідно з навчальною програмою з іноземних мов, тема “Сім'я/Родинні стосунки” є обов'язковим компонентом навчання у початковій та основній школі (з 1-го по

7-й клас включно для першої іноземної мови та з 5-го по 9-й – для другої) [17]. При цьому образ сім'ї на сторінках вітчизняних підручників з іноземних мов здебільшого постає традиційним: повна сім'я, дитина в оточенні її братів і сестер, мами, тата та дідуся з бабусяю. Традиційним є відображення розподілу гендерних ролей у сім'ї, конфліктів та непорозумінь між братами й сестрами. Проте такий, майже “ідилічний”, образ нерідко контрастує з реальністю. Лібералізація суспільних відносин, перегляд гендерних ролей, покращення добробуту людей суттєво інтенсифікували процеси трансформації сім'ї. Про це свідчать статистичні дані, які періодично оприлюднюються Міністерством соціальної політики. Так, станом на 2013 р. показник розлучень становив 61% від кількості зареєстрованих шлюбів, а кожне п'яте домогосподарство з дітьми – це неповна сім'я. Така ситуація зумовлює певну колізію. З одного боку, на підручник покладено виховну функцію, а тому передбачається, що він має сприяти формуванню у тих, хто навчається, таких цінностей, які є важливими для конкретного суспільства (збереження сім'ї для українців традиційно вважається одним із пріоритетів). З другого боку, конструювання змісту навчальної книги – це водночас конструювання дискурсу, тобто такої системи організації мовлення та принципів, відповідно до якої відбувається презентація реальності, що характерна для конкретного історичного періоду. Можемо спостерігати, що світ змінюється і разом з ним багато звичних речей втрачають свою “домінантність”, зберігаючи за собою лише статус “традиційних”. Тому сучасний підручник покликаний відображати адекватну картину сучасного способу життя, а не бути перевантаженим уявленнями, які поступово втрачають свою актуальність. Принаймні, до такого висновку дійшли автори зарубіжної навчальної літератури, які, на відміну від вітчизняних колег, більш тонко реагують на сучасні тенденції розвитку інституту сім'ї та вносять відповідні корективи до змісту своїх доробків. Аналіз змісту зарубіжної навчальної літератури з іноземних мов дає підстави зробити висновок про те, що на її сторінках сім'я постає динамічним конструктом зі змінною формою.

У межах нашого дослідження вважаємо за доцільне розмежувати навчальну літературу з іноземних мов на дві категорії: 1) шкільну та 2) для загальної іншомовної підготовки, тобто таку, що призначена для широкої вікової аудиторії та не обмежується використанням у школі (зокрема, на курсах з іноземних мов). До останньої категорії зараховуємо популярні навчально-методичні комплекти, підготовлені британськими видавництвами Оксфорд, Кембридж та іншими. Таке розмежування зумовлене тим, що ав-

тори навчальної літератури дещо по-різному підходять до висвітлення окресленої проблеми.

Для аналізу змісту шкільних підручників було обрано навчальну літературу з англійської мови німецьких видавництв *Cornelsen* і *Klett*. Вибір цих підручників як об'єкта дослідження зумовлений тим, що однією з їх характерних особливостей є те, що їх зміст сконструйовано на сюжетній основі, де основними персонажами є підлітки та їх сімейне оточення, а знайомство з культурою країн, мова яких вивчається, частково здійснюється через призму сімейних відносин.

Як уже зазначалося, зарубіжні автори схильні враховувати різні прояви сімейного життя та не обмежуються традиційними уявленнями про сучасну сім'ю. Зокрема, ними враховується те, що значна частка домогосподарств представлена неповними сім'ями, які здебільшого є результатом розлучення батьків. Для прикладу, у підручнику *Lighthouse 1* один із персонажів – дівчинка Еллі – опиняється в ситуації, коли батьки розлучилися та одружилися з новими партнерами. При цьому стосунки між нею та батьками змальовуються позитивними. Так, за сюжетом, після розлучення стосунки Еллі з матір'ю та вітчимою неконфліктні, незначні непорозуміння виникають лише зі зведеними братом і сестрою, але й ті згодом налагоджуються. Окрім того, вона безперешкодно спілкується з батьком та його новою дружиною, допомагає їм доглядати їхню дитину – свого нового брата. Вона залишається у їхньому домі на вихідні, де для неї підготовлено окрему кімнату [14, с. 40, с. 42–43]. Про якість родинних стосунків свідчать такі фрагменти текстів з підручника:

My dad has a new partner. Her name is Alisha [14, с. 126].

Great news! I can live with dad, Alisha and the baby Finn. ... Alisha is nice ... [14, с. 42].

My stepdad is making breakfast. He is cooking omelettes. My favourite food [14, с. 97].

Схожу ситуацію спостерігаємо і в підручнику *English G 21, A1*. Щоправда тут дітей виховує батько, оскільки мати залишила сім'ю і живе з іншим чоловіком у Новій Зеландії. Про це читач дізнається з діалогу між дітьми, які знайомляться між собою у перший день навчання у новій школі:

– *Are your mum and dad from Bristol?*

– *Our mum isn't here. She is in New Zealand with her new partner. Our mum and dad aren't together ...* [5, с. 21].

Ми не володіємо інформацією про те, як сприймають зарубіжні вчителі таку побудову сюжетної лінії підручника, проте пе-

реконані, що така ситуація викликала б неоднозначне ставлення вітчизняних педагогів і батьків.

Ефективним для уведення нового мовного матеріалу за темою “Сім’я/Родинні стосунки” є побудова родинного дерева. В аналізованих підручниках серії *Lighthouse* воно відображає родину дівчинки Еллі (рис. 1) [14, с. 37].

Рис. 1. Родинне дерево (підручник *Lighthouse 1*)

У підручнику *English G21* родинне дерево охоплює декілька сімей різного формату: близнята, яких виховує батько, мати-одиначка та традиційна сім’я [5, с. 41]. З одного боку, такий підхід дає змогу значно розширити словниковий запас учнів такими словами, як *stepdad*, *stepmother*, *stepbrother/sister*, *divorce*, *remarry*, *new partner*, *divorce*, *single*, *dead* тощо. Такий словниковий запас дасть змогу дітям за потреби вичерпно описати власну родину.

З огляду на те, що кількість сімей із розлученими батьками збільшується, про що свідчать статистичні дані, можемо стверджувати про спробу вирішення важливої соціальної проблеми засобами навчальної літератури: включення таких образів до змісту підручника дає змогу дитині подолати образ “іншості”, несхожості чи відчуженості, усунути психологічну напругу в тих дітей, які виховуються в неповних сім’ях, або чий батьки розлучені. Знайомлячи з історією таких персонажів, автор підручника допомагає учням легше зрозуміти розлучення батьків, не почуватися винуватими та непотрібними за умови, що й батьки в реальному житті не створюватимуть конфліктних міжособистісних

ситуацій. Також це сприяє вихованню толерантного ставлення до оточуючих.

Через призму сімейних взаємин, представлених у підручнику, учні на експліцитному та імпліцитному рівнях знайомляться зі значним пластом соціокультурної інформації, характерної для країни, мова якої вивчається. Оскільки автори підручників ретельно і комплексно підходять до вирішення питання про те, яким має бути “формат” сучасної європейської сім’ї на сторінках навчальної літератури, а тому враховують й інші соціокультурні чинники. До таких, зокрема, можемо віднести багатонаціональний склад населення окремих європейських країн, який представлений широким колом вихідців з африканського та азійського континенту. Тому образ сім’ї мігрантів є невід’ємним компонентом сюжетної лінії сучасного європейського підручника з іноземних мов, як це спостерігаємо в серії аналізованих підручників *Lighthouse, English G21, Green Line* або ж це сім’я змішана за національним складом: “... *My father is English, but my mum is from Poland. The Zajacs (her family) live in Cracow*” [8, с. 16]. Кожна з етнокультурних спільнот характеризується своїми національними відмінностями (кухня, імена, особливості побуту тощо). Тому введення образу сім’ї мігрантів та національних меншин, їх взаємодія з іншими представниками сюжетної лінії навчальної книги допомагає підростаючим європейцям краще зрозуміти те, яким чином відбувається їх входження у систему координат цінностей західноєвропейських країн, і що змінюється у системі цінностей країни, мова якої вивчається. При цьому в більшості випадків сім’ї мігрантів, попри свою відмінність, вже асоціюють себе з країною, у якій вони оселилися:

Robert: There are more Bangladeshis than British people here.

Asif: Actually, Robert, most of us are British [6, с. 16].

Окрім того, вони постають активними учасниками соціального та культурного життя цих країн, описується їхній внесок у трансформацію автентичної британської культури (нові імена, назви страв, свята, релігійні аспекти тощо). Тобто на сторінках підручника розгортається так званий “діалог культур”:

Mr S: Good morning, everyone. This is Jahangir Azad.

Jahangir: Oh, you can call me Jay [8, с. 34].

Маємо констатувати факт, що на сторінках підручників європейська сім’я постає одним із осередків дрібного підприємництва. Так, у підручнику *Lighthouse 3* після втрати батьком основного місця роботи сім’я приймає рішення використовувати власний будинок як готель для туристів, які приїздять помилуватися ландшафтами Шотландії [15, с. 73]; ще одна сім’я є власниками невеликого фермерського господарства [15, с. 30–33]; сім’ї етнокультурних

груп також здебільшого займаються дрібним підприємництвом (власники крамниць, ресторанів національної кухні тощо).

Взаємини між батьками та дітьми зображені як партнерські. Діти допомагають батькам і родині у веденні справ та домашнього господарства:... *Jay and his brother Shahid help at the restaurant with small jobs for pocket money* [8, с. 36].

Батьки ж постають *не* в образі тих, хто карає за неналежну поведінку чи обмежує бажання і прагнення підростаючого покоління, а скоріше тих, хто допомагає дітям обирати соціальні ролі та вирішити їхні проблеми:

Dad:... If you work hard at school, you'll get good results. And if you get good results, you'll get a good job.

Ben: But, dad, I want to leave school as soon as I can – at 16. And I want to work in the shop with you.

Dad: Listen, Ben. Your grandfather left China when he was a boy and he came to Liverpool to work. He worked hard all his life. And I left school when I was 16. Look at me – I have to work very long days – seven days a week in the shop! [15, с. 59].

Будь-які конфліктні ситуації та непорозуміння між батьками і дітьми знаходять конструктивне вирішення. Щодо неповних сімей, то навіть розлучені батьки однаковою мірою беруть участь у вихованні дітей.

Західне суспільство особливо чутливе до будь-яких проявів дискримінації, у тому числі за ознакою фізичних вад. Тому в навчальній літературі не оминається проблема їх соціалізації. Так, у підручнику *English G 21, A1* зображено сім'ю, де батько прикутий до інвалідного візка. У підручнику *Lighthouse 1* такою є дівчинка. Попри свої ваді ці люди є активними учасниками подій та сюжетів, які розгортаються на сторінках підручників. Аналізуючи зарубіжну навчальну літературу на предмет “формату” сім'ї, мимоволі згадується лозунг часів СРСР “ніхто не забутий, ніщо не забуде”. Так, кожен член суспільства незалежно від його національної приналежності, стану здоров'я чи переконань має право на гідне життя. Однак для того, щоб забезпечити такі умови життя, необхідно створити відповідне підґрунтя, зокрема виховати в дітей почуття поваги й толерантності до різних проявів життя у сучасному мультикультурному світі.

Важливо зазначити те, що введення декількох сімей до змісту аналізованих підручників, забезпечення взаємодії між ними здійснено органічно й дидактично виважено та позбавлено ознак “штучності”. Таким чином, це не відволікає від основного завдання – оволодівати новою мовною системою та долучатися до культури країни, мова якої вивчається.

Іншим невід’ємним елементом у процесі висвітлення теми сімейних стосунків є питання розподілу гендерних ролей⁵. Здебільшого в шкільній навчальній літературі це питання пов’язане з розподілом обов’язків по дому та участі дівчат у тих видах діяльності, що асоціюються з маскулінною сферою. Так, на сторінках зарубіжних підручників чоловіки часто зображені на кухні у процесі приготування їжі: *“Dad and I are working in the kitchen. Dad is making some special because it’s mum’s birthday. I am setting the table”* [14, с. 97]. Саме батько допомагає синові підготуватися до школи, а також здійснює з ним усі необхідні для цього покупки [5, с. 22–23]. Представники чоловічої статі є вчителями в школі [5, с. 12–13; 8, с. 34]; жінки, окрім обов’язків по дому, ходять на роботу; дівчатка відвідують секції вітрильного спорту, боротьби тощо. Описані нами аспекти супроводжуються відповідним ілюстративним матеріалом, що сприяє ефективнішому закріпленню образів та формуванню відповідних стратегій міжособистісної взаємодії у тих, хто навчається.

Узагальнюючи результати нашого дослідження, можемо зробити такі висновки щодо відображення сім’ї у зарубіжних шкільних підручниках з іноземної мови:

- образ сім’ї конструюється з урахуванням сучасних тенденцій розвитку західного суспільства: неповні сім’ї, сім’ї мігрантів, співіснують на рівних засадах із традиційною сім’єю; така організація навчального матеріалу дає учням змогу познайомитися зі значним пластом соціокультурної інформації тієї країни, мова якої вивчається, та виховати толерантне ставлення до різних проявів міжособистісних стосунків;
- взаємини між батьками й дітьми позбавлені конфліктності й ґрунтуються на взаємній довірі та підтримці;
- в імпліцитній формі шкільні підручники знайомлять з особливостями розподілу гендерних ролей у сім’ї та закріплюють уявлення про те, що чоловіки можуть не менш ефективно виконувати роботу по господарству, а жінки можуть так само добре працювати в “чоловічій” сфері.

На відміну від шкільних підручників, перед якими стоїть чітке завдання — виховувати толерантне ставлення до тих чи інших аспектів життя, автори навчальної літератури для загальної іншомовної підготовки дещо інакше підходять до висвітлення теми сімейних стосунків. Загалом у їхніх доробках також розглядаються

⁵ Більш детально про особливості розподілу гендерних ролей у змісті підручників з іноземних мов читайте в статті автора “Особливості репрезентації гендерних стереотипів у змісті вітчизняних підручників з англійської мови” в журналі Рідна школа, 2012, №12. – С. 21–27.

проблеми неповних сімей, сімей мігрантів, особливості сімейного побуту в різних країнах тощо, проте під дещо іншим кутом зору. Розглянемо їх більш детально. Для прикладу, описуючи динаміку перебігу подружнього життя, в англomовній навчальній літературі обов'язково згадується момент погіршення сімейних стосунків та розлучення: *The marriage started to go wrong* → *They split up and divorced* → *Nina remarried a colleague from work* [10, с. 92]. Як і в шкільних підручниках, з одного боку, таким чином відбувається знайомство з відповідним лексичним матеріалом за темою, а з другого – констатується реалія життя. Згадки про неповну сім'ю трапляються не лише в процесі опрацювання теми «Сім'я», але й у контекстах, які непов'язані безпосередньо із її вивченням: *My parents divorced, and my mother came to England to make a new start. I was 19 ... the marriage didn't work, but I had two children, Jennifer and Julian* [10, с. 51].

Якщо в шкільних підручниках стосунки між розлученими батьками й дітьми позбавлені ознак конфліктності, то цього не можна стверджувати, говорячи про підручники для загальної іншомовної підготовки. Варто зазначити, що цей підхід корелює з думкою соціологів, які переважно вважають, що неповна сім'я здебільшого негативно впливає на розвиток дитини. Так, у підручнику *Headway Pre-Intermediate, 3-є видання* під час розгляду проблем виховання важких підлітків виявляємо, що негативні зміни в їхній поведінці були зумовлені саме зміною подружнього статусу їхніх батьків: розлучення, повторне одруження, смерть батька тощо.

<p>Ned, aged 16 <i>Ned has always argued with his mother and no longer lives at home. 'I lie, I steal and cheat. I've got a drug problem,' he says. 'I hate everything.'</i> His dad died when he was nine. <i>His mother says, 'He's going to end up in prison, and it'll be my fault.'</i></p>	<p>Emily, aged 15 <i>Emily was a happy girl who did well at school. Now she plays truant all the time.</i> Her behaviour changed at 13, when her mother remarried. <i>She drinks a lot, stays out all night, and bullies her mother. 'It's my life and I can do what I want,' she says.</i></p>	<p>Jamie, aged 17 <i>Jamie is a very intelligent boy, but five schools asked him to leave in just three years.</i> His parents are divorced. <i>'I fight a lot,' he says. 'I'm going to end up in prison or seriously hurt if I don't go to this camp. I hope it helps.'</i></p>
---	--	---

[9, с. 43–44]

Характерно, що ні в дотекстових, ні в післятекстових завданнях не акцентується увага на витоках асоціальної поведінки підлітків (вочевидь, автори не ставили це за мету), проте навіть поверховий аналіз текстів свідчить про те, що зміни в їхній поведінці

зумовлені трансформацією звичного сімейного ладу. Вважаємо, що педагогу, який працює з цим підручником, під час опрацювання теми доцільно звернути увагу на цей аспект, незалежно від вікової категорії тих, хто навчається.

Конфліктність у стосунках між батьками й підлітками може бути зумовлена й іншими чинниками. Зокрема, ці ситуації зумовлені протилежністю поглядів батьків і дітей на питання самостійності останніх. Так, у західному суспільстві панує думка про те, що з дорослішанням діти повинні ставати більш самостійними та самодостатніми. Проте в дійсності далеко не всі діти прагнуть такого індивідуалізму, оскільки почуваються більш комфортно в умовах батьківського дому. Така ситуація є не зовсім типовою для західної культури, а тому стає предметом дискусій, у тому числі й на сторінках навчальної літератури. Для прикладу, у підручниках серії *Headway* діти, які не бажають розпочинати самостійне життя, отримали назву *KIPPERS – Kids in Parent's Pockets, Eroding Retirement Savings* [11, с. 66–67] або ж *Peter Pan Generation* [12, с. 58–59]. Автори описують витоки такого соціального явища, висвітлюють його переваги й недоліки та пропонують можливі пояснення. Загалом у сучасних підручниках з вивчення англійської мови суттєва увага звертається на ті перетворення, що відбуваються з інститутом шлюбу на сучасному етапі розвитку суспільства, наводяться статистичні дані тощо. Ілюстративним можемо назвати опис тенденцій розвитку сім'ї в найближчій перспективі у підручнику *English File Intermediate* [2, с. 12].

Розподіл гендерних ролей та їх диспропорційність є невід'ємною складовою багатьох навчальних книг з іноземної мови. Проте тут спостерігається не стільки намагання довести, що чоловіки та жінки рівні у правах, можливостях і обов'язках, а скоріше прагнення пояснити психологічні витоки відмінностей між хлопцями та дівчатами через призму вивчення їх життя у сімейному оточенні. Так, у підручнику *Headway Pre-Intermediate* цей аспект описується на прикладі реаліті-шоу, де батьки, які виховують доньок, на деякий час “мінняють” сім'ю на ту, де виховуються хлопці, а після завершення експерименту діляться власними враженнями [10, с. 66–67]. У підручнику *English File Intermediate* автори вивчають психологічні відмінності між дітьми залежно від черговості їх народження (первісток, середня дитина чи наймолодший у сім'ї) [3], а в *English File Intermediate Plus* у темі “*Why men don't iron*” відмінності між чоловіками та жінками пояснюються особливостями тих функцій, які виконували впродовж різних історичних етапів розвитку людства [1, с. 58–59]. Розгляд гендерних ролей чоловіків і жінок подекуди здійснюється через

призму суперечливих та саркастичних ситуацій. Для прикладу, у робочому зошиті до підручника *English File Pre-Intermediate* описується неспроможність португальських чоловіків виконувати хатню роботу та здійснювати покупки, оскільки за португальськими традиціями цю роботу в сім'ї виконують жінки. Тому для розлучених чоловіків було створено спеціальний сайт порад [4, с. 34]. На наше переконання, такий підхід до відображення сімейного побуту та посилення акцентів на відмінностях між статями використовується з метою стимулювати комунікативну взаємодію тих, хто навчається, оскільки, як свідчить практика, ця тематика відкриває широкі можливості для обговорень з різним ступенем серйозності.

Узагальнюючи проаналізовані дані, можемо констатувати таке:

- на відміну від шкільних підручників з іноземної мови, до яких висуваються високі вимоги щодо їх виховного потенціалу, а однією з цілей є виховання толерантності у міжособистісних стосунках, у навчальній літературі для загальних цілей більше уваги звертається на суперечливі аспекти організації сімейного життя з урахуванням сучасних тенденцій розвитку суспільства (неповні сім'ї, виховання важких підлітків, розподіл гендерних ролей тощо); такий підхід виправданий, оскільки дає змогу не лише познайомити з соціокультурними особливостями, але й стимулює комунікативну діяльність тих хто навчається;
- якщо в шкільних підручниках конструюються типові образи сім'ї країни, мова якої вивчається, то навчальна література загального використання виходить за ці вузькі межі й робить спробу охопити та висвітлити особливості організації сімейного життя в різних частинах світу.

Також, працюючи з цією навчальною літературою, учні можуть не лише обговорити суперечливі аспекти, але й дізнатися про певні особливості, характерні для життя у сім'ях інших країн. Для прикладу, про таке поширене в західних країнах явище, як *host family* – сім'ї, яка приймає для проживання дітей з інших країн, які мають навчатися або пройти курс лікування в країні приймаючої сім'ї [10, с. 42–43; 12, с. 6–7], залучення няньки для догляду за дитиною поки батьки займаються побудовою власної кар'єри тощо.

Висновки. Узагальнюючи особливості відображення образу сім'ї на сторінках зарубіжної навчальної літератури з іноземних мов, можемо констатувати, що їх дидактично обґрунтоване представлення дає змогу не лише увести до змісту підручника індивідуалізованих

персонажів та відповідну сюжетну лінію, але й у динамічній формі повідомляти новий мовний і мовленнєвий матеріал, відображати широкий пласт соціокультурної інформації та будувати процес навчання у формі “діалогу культур”. Усе це зараховуємо до тих переваг, які за умов раціональної адаптації до особливостей вітчизняної методики і менталітету може бути використано з метою удосконалення змісту вітчизняних підручників з іноземних мов.

Водночас ми не ставили за мету вказати авторам вітчизняних підручників правильні чи неправильні стратегії конструювання образу сім’ї у змісті навчальної літератури, а лише констатуємо факт, що їхні зарубіжні колеги більш точно відображають ті зміни, які відбуваються з цим соціальним інститутом наразі. З одного боку, це сприяє формуванню адекватного уявлення у тих, хто навчається, про культуру і побут країни, мову якої вивчають, а з другого – формується така система цінностей, яка допоможе адаптуватися до життя у сучасному світі та критично-конструктивно підходити до вирішення складних життєвих ситуацій. Зрештою, відповідь на питання, якою має бути сім’я на сторінках навчальної літератури повинен давати сам автор чи авторський колектив з огляду на те, яких поглядів вони притримуються щодо цього соціального інституту та його ролі у становленні особистості.

Література

1. English File Intermediate Plus : Student’s Book, Oxford University Press, 2008. – 163 p.
2. English File Intermediate : Student’s Book, Oxford University Press, 2010. – 160 p.
3. English File Intermediate : Student’s Book, Oxford University Press, 2002. – 159 p.
4. English File Pre-Intermediate : Work Book, Oxford University Press, 1997. – 79 p.
5. English G 21, A1 für Gymnasien, 1. Auflage, Berlin, Cornelsen Verlag, 2010. – 204 s.
6. English G 21, B3 für Realschulen 1. Auflage, Berlin, Cornelsen Verlag, 2012. – 228 s.
7. Family Diversity : a Guide for Teachers. Nicosia – Cyprus : THEOPRESS Ltd., 2007. – 54 p.
8. Green Line 1 für Klasse 5 an Gymnasien, 1. Auflage, Stuttgart, Leipzig, Ernst Klett Verlag. – 271 s.
9. Headway Pre-Intermediate : Student’s Book, 3rd Edition, Oxford University Press, 2007. – 160 p.
10. Headway Pre-Intermediate : Student’s Book, 4th Edition, Oxford University Press, 2012. – 160 p.
11. Headway Upper-Intermediate : Student’s Book, 3rd Edition Oxford University Press, 2014. – 159 p.

12. Headway Upper-Intermediate : Student's Book, 4th Edition, Oxford University Press, 2014. – 168 p.
13. Integrating Children's Perspectives in Policy-Making to Combat Poverty and Social Exclusion Experienced by Single-Parent Families: a Transnational Comparative Approach, 2007. – 495 p.
14. Lighthouse 1, 1. Auflage, Berlin, Cornelsen Schulverlage GmbH, 2012. – 233 s.
15. Lighthouse 3, 1. Auflage, Berlin, Cornelsen Schulverlage GmbH, 2014. – 256 s.
16. O'Dell F.A. Socialisation Through Children's Literature: The Soviet Example. Cambridge, 2010. – 290 p.
17. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 5–9 класи. – К. : Видавничий дім "Освіта", 2013. – 159 с.
18. Учебный текст в советской школе : сборник статей / сост.: С. Г. Леонтьева, К. А. Маслинский. – СПб., М. : Институт логики, когнитологии и развития личности, 2008. – 472 с.

References

1. English File Intermediate Plus : Student's Book, Oxford University Press, 2008. – 163 p.
2. English File Intermediate : Student's Book, Oxford University Press, 2010. – 160 p.
3. English File Intermediate : Student's Book, Oxford University Press, 2002. – 159 p.
4. English File Pre-Intermediate : Work Book, Oxford University Press, 1997. – 79 p.
5. English G 21, A1 für Gymnasien, 1. Auflage, Berlin, Cornelsen Verlag, 2010. – 204 s.
6. English G 21, B3 für Realschulen 1. Auflage, Berlin, Cornelsen Verlag, 2012. – 228 s.
7. Family Diversity : a Guide for Teachers. Nicosia – Cyprus : THEOPRESS Ltd., 2007. – 54 p.
8. Green Line 1 für Klasse 5 an Gymnasien, 1. Auflage, Stuttgart, Leipzig, Ernst Klett Verlag. – 271 s.
9. Headway Pre-Intermediate : Student's Book, 3rd Edition, Oxford University Press, 2007. – 160 p.
10. Headway Pre-Intermediate : Student's Book, 4th Edition, Oxford University Press, 2012. – 160 p.
11. Headway Upper-Intermediate : Student's Book, 3rd Edition Oxford University Press, 2014. – 159 p.
12. Headway Upper-Intermediate : Student's Book, 4th Edition, Oxford University Press, 2014. – 168 p.
13. Integrating Children's Perspectives in Policy-Making to Combat Poverty and Social Exclusion Experienced by Single-Parent Families: a Transnational Comparative Approach, 2007. – 495 p.

14. Lighthouse 1, 1. Auflage, Berlin, Cornelsen Schulverlage GmbH, 2012. – 233 s.
15. Lighthouse 3, 1. Auflage, Berlin, Cornelsen Schulverlage GmbH, 2014. – 256 s.
16. O'Dell F.A. Socialisation Through Children's Literature: The Soviet Example. Cambridge, 2010. – 290 p.
17. Navchalni prohramy z inozemnykh mov dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv i spetsializovanykh shkil iz pohlyblenym vyvchenniam inozemnykh mov. 5–9 klasy. – K. : Vydavnychi dim "Osvita", 2013. – 159 s.
18. Uchebnyj tekst v sovetskoj shkole : sbornik statej / sost.: S. G. Leonteva, K. A. Maslinskij. – SPb., M. : Institut logiki, kognitologii i razvitija lichnosti, 2008. – 472 s.

Пасечник А. С.

КОНСТРУИРОВАНИЕ ОБРАЗА СЕМЬИ В СОДЕРЖАНИИ УЧЕБНИКА ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Институт семьи рассматривается как важная составляющая социокультурной линии иноязычного образования. В статье определены особенности отображения этого социального института в содержании учебной литературы по английскому языку, а также возможности влияния образов семьи на формирование социокультурных представлений и моделей межличностного общения учащихся. Предметом анализа послужили учебники и учебно-методические комплекты по английскому языку, используемые в школах стран ЕС, а также сконструированные носителями соответствующего языка. Результаты проведенного анализа дают возможность утверждать, что в зарубежных учебниках учтены и отражены разные модели семейной жизни (традиционная семья, семьи мигрантов, жизнь с разведенными родителями и т. д.). При этом в школьных учебниках семья нередко является основанием для построения сюжетной линии учебной книги, в процессе работы с которой у учащихся формируются соответствующие социокультурные представления через призму семейной жизни героев учебника, а также соответствующие модели межличностного общения. Наблюдения автора иллюстрируются примерами из рассматриваемой учебной литературы.

Ключевые слова: школьный учебник; иностранный язык; содержание обучения; диалог культур; образ семьи; гендерные стереотипы.

Pasichnyk O.

REPRESENTING PATTERNS OF FAMILY RELATIONSHIPS IN FOREIGN LANGUAGE TEXTBOOKS.

The author deems family as an essential component of sociocultural line in the process of foreign language (FL) learning. In this respect the author analyzes approaches to constructing patterns of family relationships in FL textbooks. The author analyzes a wide range of textbooks used in secondary schools of EU-countries or those constructed by native speakers. The textbooks are conditionally divided into two main groups: 1) FL textbooks for secondary school and 2) FL textbooks for general purpose (whose use is not limited to schools).

According to the obtained results it is clear that both groups portray various patterns of family life: traditional families, migrant families, single-parent households, life with divorced parents and stepparents. In every case family may serve as a background for representing relevant sociocultural information. While family in FL textbooks for general purpose appears rather fragmentally and often concentrates on conflict situations, school FL textbooks use family environment throughout the textbook where it serves as a basis for representing both cultural and linguistic information. Relations between parents and children illustrate typical situations. Any conflict situation in parent-child relationships finds a constructive resolution. Besides, authors of some school FL textbooks make a successful attempt to represent various families in a single textbook (migrant families, people with disabilities, divorced parents etc.) so that students get a comprehensive idea of possible family models. Such approach is favourable for forming tolerant attitudes to some aspects of human relations. Thus, we may confirm higher educational potential of family representations in school FL textbooks.

Results of author's research are illustrated with samples from the analyzed textbooks and may be used as a guide for other authors on possible strategies to efficiently incorporate family in their textbooks.

Keywords: textbook; foreign language; content of education; dialogue of cultures; family; pattern of family relationships; gender stereotypes.

УДК 37.013.74:81'246.3(4)

НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ БАГАТОМОВНОСТІ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ШКОЛЯРІВ

О. О. Першукова,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу навчання мов національ-
них меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: pershoksy@mail.ru*

Стаття присвячена аналізу колекції навчальних матеріалів для формування багатомовності дітей шкільного віку у країнах Західної Європи. Автор привертає увагу читача до відмінностей у підходах до використання підручників і посібників у країнах Західної Європи й вітчизняній школі. Наведено результати вивчення європейськими фахівцями пропозиції на європейському ринку підручників і посібників для багатомовної освіти. Відзначено, що у зв'язку зі змінами мовно-етнічного складу учнів та упровадженням комуні-